

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

Τ Π Ο

ΙΑΚΩΒΟΥ Τ. ΒΙΣΒΙΖΗ

Εἰς τὰ ἐκδοθέντα ὑπ' ἐμοῦ ναξιακὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας ἀπαντοῦν αἱ λέξεις ἀπόξυλον (ἐπίθ.) ἢ ἀπόξυλου (ἐπίρρ.)¹⁾. Ἀμφότεραι χρησιμοποιοῦνται ἀδιακρίτως ὡς ὄρος προσδιορίζων ἀγροτικὸν ἀκίνητον, εἰς τὸν ὅποιον ἀπέδωκα ἐκεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἀπεξηραμένου»²⁾, παρασυρθεὶς ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν τῶν διδομένων ὑπὸ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἐν λ. ἀπόξυλος).

Μεταγενεστέρως ὁμοῦς ὁ φίλος Γυμνασιάρχης κ. Ἀντ. Κατσουρὸς³⁾, χαρακτηρίζων τὸ ἀπόξυλος ὡς ὄρον νομικόν, ἐρμηνεύει ὡς σημαίνοντα «ἀγροτικὸν κτῆμα (π.χ. χωράφιον) ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ περιτεταμένων δένδρων». Εἰς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἄγεται, τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ἐπάροχτος ἔθιμου τῆς χωριστῆς κυριότητος τῶν δένδρων ἀπὸ τῆς τοῦ ἐδάφους, ταῦτα δὲ ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ σημασίας τῆς λέξεως ξυλοκατοπία, ἢ ὅποια σημαίνει τοὺς ἐκ τῶν δένδρων (=ξύλων) καρποὺς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς δημητριακοὺς.

Ὁ κ. Κατσουρὸς δέχεται τὸ ἔθιμον τῆς χωριστῆς κυριότητος τῶν δένδρων ἀπὸ τῆς τοῦ ἐδάφους ὡς ἰσχυρὸν ἐν Νάξῳ καὶ Ἄνδρῳ. Ἀλλ' ἡ σχέσις αὕτη, ἀναγομένη εἰς τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον⁴⁾, ἀπαντᾷ καὶ μέχρι σήμερον ὄχι μόνον εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, νησιωτικὴν καὶ ἠπειρωτικὴν, ἀλλὰ ἴσχυε καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς λ.χ. ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ.

Τὴν λέξιν ἀπόξυλον, ἀπόξυλου συνήντησα εἰς νοταριακὰ ἔγγραφα τῆς Κρή-

¹⁾ I. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ναξιακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ δουκάτου τοῦ Αἰγαίου (1538 - 1577), εἰς Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου τευχ. 4, (Ἀθῆναι, 1951), (καὶ εἰς ἀνάτυπον) 42, 88, 91, 97.

²⁾ Ἐνθ' ἄν., 157.

³⁾ Γλωσσικὰ σημειώματα, εἰς περιοδ. «Πλάτων», Ἔτος. Δ', τευχ. Β' (Ἀθῆναι, 1952) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 309 ἐπ.

⁴⁾ Περὶ τῆς σχέσεως ταύτης βλ. I. ΒΙΣΒΙΖΗ, Αἱ βολαὶ τῆς νήσου Κέας, εἰς Ἐπετηρίδα Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ΙΘ' (1949) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 52 - 3, καὶ τοὺς αὐτόθι ἀναφερομένους συγγραφεῖς, ἔτι δὲ F. MAROI, La proprietà degli alberi separata da quella del suolo, εἰς *Studia et documenta Historiae et Juris*, a. I, fasc. 2 (Roma, 1935) ἀναδημοσιευθεῖσαν εἰς *Atti del III Congresso Nazionale di arti e tradizioni popolari* (Roma, 1936), 437 - 454. Ἄλλως ὁ C. GIARDINA, La così detta proprietà degli alberi separata da quella del suolo in Italia (Palermo, 1942).

της, τῆς Μυκόνου, τῆς Πάρου, ὡς καὶ εἰς μεταγενέστερα, τοῦ 18ου αἰῶνος, τῆς Νάξου.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων φαίνεται ὅτι ἡ λέξις ἐχρησιμοποιεῖτο γενικῶς εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Κρήτην, ἦτο δὲ πράγματι νομικὸς ὄρος, προσδιορίζων ἀγροτικὸν ἀκίνητον, καὶ ἐσήμαινε τὸ κτῆμα μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν.

Οὕτως εἰς ἀνέκδοτον ἐγγραφον πακτώσεως¹⁾ ἐξ Ἱεράπετρας, Κρήτης, τῆς 15 Αὐγούστου 1600 τοῦ νοταρίου Βιολίνου Ζαμοφίλη Κ. (Violino Zamofli Costantin), ὅπερ ἀπόκειται εἰς τὸ Κρατικὸν Ἀρχεῖον τῆς Βενετίας (Archivio di Stato), ἀναφέρονται σχετικῶς τὰ ἑξῆς: «δίδει καὶ πακτώνει του... ἐκεῖνο τὸ κομμάτι τὸ σῶχωρο περιβόλι... τὸ ὁποῖο ἄνωθεν περιβόλι ἔχει μέσα ἐλιές, μικρὲς μεγάλες, ῥίζες δώδεκα, συκές, μικρὲς μεγάλες, ῥίζες δέκα καὶ ἐλιγόκι κλημα... τὸ ὁποῖο ἄνωθεν περιβόλι... τοῦ δίδει ὁ ἄνωθεν... ἀπόξυλα, ἤγουν ἀποῦ τὸ Νεόβριο²⁾ πρῶτο ἐρχόμενο, νὰ κρατῆ τὸ ἄνωθεν περιβόλι ὁ ἄνωθεν κύριος Κωσταντῆς ὥστε νὰ κομπλήρουν χρόνοι τρεῖς...». Ἐκ τῆς προκοπῆς ταύτης σαφῶς ἐξάγεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ χωριστῆς μίσθωσης τῶν δένδρων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ὅτι ἀντικείμενον τῆς συμβάσεως εἶναι ὁλοκληρὸν τὸ κτῆμα (γῆ καὶ δένδρα), καὶ κυρίως τὰ δένδρα, ἅτινα καὶ ἀποκομιθεύονται, καὶ αὐτὰ δίδονται ἀπόξυλα. Πρὸς μείζονα δὲ διασάφησιν δοῖται ἐν τῷ ἐγγράφῳ καὶ ἡ ἀκριβὴς ἐποχὴ, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀρχεται ἡ τριετής πώλησις, ἦτοι μετὰ τὸν προσεχῆ Νοέμβριον, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, δηλαδή, καθ' ἣν ἔχουν συλλεχθῆ οἱ ἠρτημένοι κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνάψεως τῆς συμβάσεως (15 Αὐγούστου) καρποὶ τῶν ἐλαιῶν, τῶν συκῶν καὶ τῆς ἀμπέλου.

Εἰς ἐκτετατότερον κρητικὸν ἐγγραφον πακτώσεως τοῦ ἔτους 1634³⁾ ὁ χρόνος λήξεως τῆς συμβάσεως προσδιορίζεται ὡς ἑξῆς: «... φηνήρωντας 1646 σὺν ἀπομαζώματα».

Ἐξ ἴσου σαφῶς ἐκφράζονται περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὄρου καὶ ἀνέκδοτα ἐγγράφα ἐκ Μυκόνου. Οὕτως εἰς ἐγγραφον πακτώσεως⁴⁾ τῆς 21 Ἀπριλίου 1690,

¹⁾ Πάκτωσις ἐν Κρήτῃ ἐκαλεῖτο ἡ μίσθωσις. Βλέπε κατωτέρω τὸν ὄρον πάκτωσις εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ μὲ ἄλλην νομικὴν σημασίαν.

²⁾ Νοέμβριον.

³⁾ Χριστιανικὴ Κρήτη, Α', 169.

⁴⁾ Εἰς τὴν Μύκονον, καθὼς καὶ εἰς τὴν Νάξον πάκτωσις ἢ πακτωσία εἶναι ἡ σύμβασις δανεισμοῦ ἐπὶ παραχωρήσει κτημάτων τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τὸν δανειστήν, ὅπως οὗτος ἀντὶ τόκου καρπῶται ταῦτα μέχρι τῆς ἀποδόσεως τοῦ δανείου, ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτοῦ. Ἐν Νάξῳ ἡ πάκτωσις ἐλέγετο καὶ ἀμανάτι. Ἡ σύμβασις αὕτη παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ δικαίου πρῶσιν ἐπὶ λύσει, περὶ ἧς βλ. Δ. ΠΑΠΠΟΥΛΙΑ, Ἡ ἐμ-

διὰ τοῦ ὁποίου παραχωροῦνται ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τὸν δανειστὴν «τὸ προᾶγμα τῆς ἁγίας Μαρίνας καὶ τὴν φυτεῖαν στὸ Μαμάτζο, τὸ μερικὸν τῆς, καὶ τὸ σπίτι ὀπῶχει στὸ Κάστρο...», ἡ λέξις ἀπόξυλου δὲν τίθεται εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν κτημάτων, ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου προστίθεται εἰδικὴ ρήτρα, μὲ τὴν ἐξῆς διατύπωσιν: «τὰ ὁποῖα πράγματα τὰ ἐπῆρεν (ὁ δανειστής) ἀπόξυλου, καὶ πάλι νὰ τὰ παίρη (ὁ ὀφειλέτης) ἀπόξυλου». Πλήρως ὁμως ἐρμηνεύεται ὁ ὅρος εἰς τὴν ἐπίσης ἐκ Μυκόνου ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου 1794 δικαστικὴν ἀπόφασιν τῶν προεστῶν Μυκόνου, δικαζόντων ἐπὶ διαφορᾷ ἐκ συμβάσεως παχτώσεως. Εἰς αὐτὴν ἀναγράφονται τὰ ἀκόλουθα: «...καὶ εἶναι ἀπὸ τὴν σήμερον τὸ κλεῖσμα μὲ τὸ χωριὸ (τὰ παχτωθέντα) τῆς ἄνωθεν Φραντζέσκας (ὀφειλέτιδος), νὰ τὸ κάμη ὡς θέλει καὶ βούλεται ὡς προᾶγμα ἐδικὸν τῆς· ὁ δὲ Μιχελῆς (δανειστής) δὲν μετέχει πλέον ἀπὸ τὸ κλεῖσμα καὶ τὸ χωριὸ, ὅτι ἔλαβεν τὰ ἄσπρα του· πλὴν ἐπειδὴ καὶ ἔχει το καλουρισμένον καὶ κοπορισμένον νὰ τὸ σπείρη, καὶ νὰ τὸ φάγη ὅλο ὁ Μιχελῆς καὶ νὰ τὸ παρατᾷ τῆς ἀδελφῆς του, περὶ¹⁾ ἀπόξυλου».

Ἐκ τῆς Πάρου ἔχομεν ἀρκετὰ ἀνεκδοτὰ ἐγγράφα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ ὁ ὅρος «ἀπόξυλου», οὐδαμοῦ ὁμως ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῶν ἐδάφους ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ πεφυτευμένων δένδρων. Ἀντιθέτως, καὶ ἐκ τούτων ἐβλέγεται ἀνεκδοκίαιως ὅτι ὁ ὅρος καὶ εἰς τὴν νῆσον ταύτην σημαίνει τὸ ἀγροτικὸν κτήμα μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἀναφερομεν τὰ ἀκόλουθα:

Εἰς διαθήκην τῆς 9 Μαρτίου 1730 ἡ διαθέτις σύζυγος ὀρίζει «τοῦ ἑξαδέλφου τῆς Φραντζέσκου Βερεντζίνη ἀφίνει ἓνα χωράφι νὰ τὸ μεράζου μὲ τὸν Γιαννάκη Καζανόβα, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὴν Μπατούμενο, ἤγουν νὰ γίνεταί τρία μερδικά, νὰ παίρη ὁ Φραντζέσκος τὰ δύο καὶ ὁ Γιαννάκης τὸ ἓνα, περὶ ἀπόξυλου». Ἡ διαθέτις μετὰ τινος ἡμέρας ἀποθνήσκει καὶ ὁ σύζυγός τῆς μετὰ τὸν θάνατόν τῆς συντάσσει τὴν ἀπὸ 5 Ἀπριλίου 1730 διαθήκην του, εἰς τὴν ὁποῖαν σχετικῶς μὲ τὸ χωράφιον τοῦτο διατάσσει τὰ ἐξῆς: «Τὸ χωράφι ἀφίνει ἢ συνβία του τοῦ Φραντζέσκου Κωσταντῆ Βιζαρά καὶ Γιαννάκη Καζανόβα ἀπόξυλου, νὰ παίρη ὁ σκευοφύλαξ τὴν ἰντράδα²⁾, πὸν τοῦ λόγουν του τώρα ἔχει σπαρμένον μοναχὴ Κοντοῦ, καὶ ἐβγάνοντας τὴν δεκατίαν, νὰ γίνεταί πέντε μερδικὰ ἢ νιτράδα, καὶ νὰ δίνῃ τὸ ἓνα μερδικὸ τοῦ Μάρκου ἀδελφοῦ του, τὸ ἄλλο τοῦ ἀνεψιοῦ του καὶ τὰ δὲ λοιπὰ τρία μερδικὰ, νὰ τὰ μεράζη, ὅπου γνωρίζει τέλειον χρειαζόμενον

πράγματος ἀσφάλεια κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, Α' (Λειψία, 1909) § 6, καὶ Ἰ. Μελετοπούλου, Πρᾶσις ἐπὶ λύσει, εἰς περιοδ. «Πολέμων», Δ' (1949), 41 - 72 (καὶ εἰς ἀνάτυπον).

¹⁾ Περὶ = però ἰταλικὴ λέξις σημαίνουσα ἀλλ' ὁμως, ἀλλά.

²⁾ Ἡ ἰταλικὴ λέξις entrata = πρόσοδος, εἰσόδημα.

διὰ τὴν ψυχὴ του». Εἰς ἕτερον ἔγγραφο παραχωρήσεως κτήματος (ἀμπελίου) πρὸς ἐξασφάλισιν δανείου τῆς 6 Ἰουλίου 1738 ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: « . . . ἡ Μαρία νὰ κρατῆ τὰ ριάλια δέκα ἡμισυ, πὺν ἔλαβεν χωρὶς διάφορο καὶ ὁ Μιχελιτάκης τὸ ἀμπέλι. Καὶ εἰς κάθενο καιρόν, ἤγουν ἀπόξυλου τοῦ ἐφετεινοῦ χρόνου, ἤθελεν δώσει καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ χρέος της, νὰ τῆς ἐπαραιτᾶ ἐλεύθερο καὶ ἀνεμπόδιστο τὸ ἀμπέλι της εἰς τὴν ἐξουσίαν της ὡς πρωτητέρου». Τὸ ἐφετεινοῦ χρόνου καθιστᾶ προφανῆ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπόξυλου.

Ἐκτὸς τῶν ἔγγράφων τούτων, ἐκ τῆς Πάρου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα περιέχοντα τὸν ὅρον, τὰ ὅποια ὁμως παραλείπομεν ὡς μὴ προσθέτοντα τί τὸ οὐσιῶδες. Σημειοῦμεν ὁμως ὅτι ἐκ τῆς νήσου ταύτης ὑπάρχουν ἄλλα ἔγγραφα, εἰς τὰ ὅποια χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος *ιντραδά* ἀντὶ τοῦ ἀπόξυλου. Οὕτως εἰς τὸ ἀπὸ 3 Αὐγούστου 1685 ἀνέκδοτον πωλητήριο, διὰ τοῦ ὁποίου πωλεῖται χωράφιον, ὀρίζεται ὅτι (ἡ πώλησις) «νὰ γροικᾶται ἀπὸ *ιντραδάς*». Εἰς ἕτερον ἀπὸ 16 Νοεμβρίου 1730 ἔγγραφο δανείου ἐπὶ παραχωρήσει κτήματος συμφωνεῖται ὅτι «τελειώνοντας οἱ δύο χρόνοι, πὺν ἔτζι ἐταιριάσανε, ἀποκαταμένῃ ἡ *νιτράδα*, ἤθελεν ἔλθει ὁ Ἄντζολος, νὰ εἶναι *νοικοκύρης* πάλε, *στοίφοντας* τὰ ριάλια εἴκοσι δύο τοῦ... (δανείου)».

Τέλος ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Νάξον, εἰσίσταμεν ἐξ αὐτῆς τὸ ἀπὸ 15 Μαΐου 1705 ἀνδιαφέρον ἔγγραφο παχτοσίας, δι' οὗ παραχωρεῖται ἐναντὶ τοῦ δανεισθέντος ποσοῦ χωράφιον, ἐν τέλει δὲ τοῦ ἔγγραφου τούτου, καὶ ὄχι εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ κτήματος, ἀναγράφεται: « . . . νὰμα πάντοτε τὸ προᾶμα ἀπόξυλον κατὰ τὴν τάξιν». Ἡ φράσις «κατὰ τὴν τάξιν», δὲν δύναται ν' ἀναφέρηται εἰς χωριστὴν κυριότητα τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τῆς τῶν δένδρων, ἀλλ' ἀφορᾷ προφανῶς τὸ εἰσόδημα. Ἐπίσης εἰς ὅμοιον ἔγγραφο τῆς 21 Ἀπριλίου 1725 ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος διατύπωσις: « . . . καὶ εἰσὲ καιρόν πὺν ἤθελεν λάβει τ' ἄσπραν της ἡ κυρία Φιλίππα, ἀπόξυλου νὰ στρέφεται πάλι τὸ χωράφι εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς κερά Μαρίας».

Γενικῶς εἰρήσθω ὅτι ὁσάκις εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἀντικείμενον τῆς συμβάσεως ἦτο μόνον τὸ ἔδαφος ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπαρχόντων δένδρων, δὲν μετεχειρίζοντο ἴδιον τινὰ ὅρον, ἀλλὰ διετύπουν τοῦτο περιφραστικῶς. Οὕτως εἰς προικοσύμφωνον ἐκ Πάρου τῆς 20 Δεκεμβρίου 1721 προικίζεται: « . . . τὸ χωράφι ἐβγάνοντας μίαν ἐλαίαν καὶ ἕνα μπόλι τοῦ ἀδελφοῦ της κυρίου Νικολάου καὶ ἄλλα, τὰ ὅποια εἶναι ξένα». Εἰς ἔγγραφο δὲ ἀνταλλαγῆς ἐκ Νάξου τῆς 16 Μαΐου 1719 ἀναγράφεται: « . . . δώνει τοῦ ἀφέντη Ντεγάνου τὸ χωράφι, ὅπου ἔχει . . . , ξέχως μίαν ἐλιά, ὅπου ἐκεῖ εἶναι τῆς Κυρίας Πρωτόθρονος».